

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

«Μετάβαλλον ἀναπαύεται»

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

«Our life is an apprenticeship to the truth
that around every circle another can be drawn»

EMERSON

Μέ τό βιβλίό αυτό κλείνει ὁ κύκλος γιά νά ἀνοίξει ἀμέσως ὁ ἐπόμενος. Λογαριασμοί μέ τόν χρόνο καί τή γραφή, πού μόλις φαίνονται νά ρυθμίζονται, ἀποσχηματίζονται καί ξαναρχίζουν. Ἐπίλογοι ταγμένοι στή διδασχά καί τήν ἀπολογία πού μεταμορφώνονται αὐτόματα σέ προοίμια. Ὁ εὐσεβής πόθος ὅτι ἡ ἄλλη ὄψη, ἐπιτέλους, φάνηκε καί ὅτι τώρα πιά μπορεῖς νά ἰσχυριστεῖς πώς προσπάθησες νά γίνεις ὁ «εἰκάσας τά μὴ ἐξεικασμένα καί συμπεράνας τά ἀσυμπεράστα». Ἄνάμεσα σέ δολιχοδρομοῦσες προθέσεις καί ἀπρόσμενες συγκυρίες ζωῆς τρία, τουλάχιστον, πράγματα κράτησαν τήν ἀναζήτηση αὐτῆς τῆς μελέτης θρώσκουσα καί μέ ἔσυραν, μέ βασανιστική ἐμμονή, στόν «ὕλιγο τῆς ἀλήθειας».

Ἡ μακρόχρονη καί τρικυμιώδης σχέση μέ τόν ποιητή, δοκιμασμένη στόν μύλο τῆς ἄρνησης, σέ σημεῖο πού νά δυσκολεύει τήν ἀποσύνδεση τῆς αὐτοβιογραφίας ἀπό τόν κριτικό στοχασμό. Μέ τά χρόνια διαπίστωσα ὅτι τόν διάβασα σχεδόν ὅπως ὁ ἴδιος διάβασε τόν Καβάφη: μέ κρυφή συμπάθεια καί μαχητική δυσἀρέσκεια. Ὑστερα εἶναι ἡ πολύφερνη γενιά τοῦ '30. Ἡ δική μου γενιά, φαντάζομαι, τή συνάντησε (μετά τό '70) στήν ἀκμή της καί ἔζησε μέ τά κείμενα καί τοὺς μύθους της νά κυριαρχοῦν στόν πνευματικό χῶρο. Εἶχα ἀπό παλιά τήν πεποίθηση ὅτι ἡ αἰσθητική τῆς γενιάς, στίς πολιτικές της προεκτάσεις, ἦταν ἓνα κράμα ἰδιοφυῶν ἀπλοστεύσεων καί ἐπικίνδυνων ἐξιδανικεύσεων. Δέν ἤθελα ὅμως, γι' αὐτόν τόν λόγο, νά

υποτιμήσω τήν ιστορική σημασία της στά ελληνικά γράμματα. Όπως απέναντι στον Σεφέρη, έτσι και απέναντι σε αυτή, με διέκρινε μία ανυστερόβουλη εναντιοφρονία, όχι ανεξάρτητη από τήν αναγνώριση τής λογοτεχνικής αξίας, όπου τήν διαπίστωνε ή καλαισθησία μου. Και ήθελα κάποτε να εγκύψω σε τέτοιες δυσεξιχνιάστες αντίνομίες.

Τέλος, ήταν ένας μόνιμα ανοιχτός λογαριασμός. Γι' αυτόν γνωρίζω ότι ο κύκλος δεν κλείνει καν συμβατικά ή προσωρινά — πάντα σβήνει μέσα σε έναν άλλον. Πρόκειται για τήν, υπό διαρκή διαπραγμάτευση, σχέση γλώσσας και ιστορίας ή, για να τήν προσαρμόσω και να τήν επιμερίσω στο λεξιλόγιο αυτής τής εργασίας, για τή σχέση αισθητικής και ιδεολογίας· για τό μέγιστο θεωρητικό ζήτημα που αναφύεται κάθε φορά, όταν αντιμετωπίζουμε τήν εγκοσμιότητα του λογοτεχνικού έργου.

Δέν φιλοδόξησα, φυσικά, να επιδιώξω τήν επίλυσή του, θέλησα μόνο να υποδείξω τή σημασία του για τή μελέτη του λογοτεχνικού κειμένου και τή χρησιμότητά του για τήν κατανόηση τής νεοελληνικής λογοτεχνίας, και ιδιαίτερα τής γενιάς του '30, όπου ατομική αισθητική και συλλογική μυθολογία είναι άξεχώριστα. Με παίδεψαν πολύ τά ιστορικά στοιχεία τής έρμηνείας· επέμεινα όμως όσο μπόρεσα, παρακινημένος από τή θεωρητική υπόθεση που υποστηρίζει ότι τά έργα «χωρίς τής δεούσης ιστορικής πιστώσεως, είναι νομίματα ελλείποντα τής αυθεντικής τιμής».

Κάπως έτσι φαντάζομαι τό στίγμα αυτής τής εργασίας. Για τό «έθνος» έχω μόνο μία παρατήρηση: δέν ασχολούμαι με τό πολιτισμικό πρόταγμα και τίς πολιτικές του καταχρήσεις αλλά με τόν ποιητικό συμβολισμό και τίς ιδεολογικές του παρεκτροπές στά πλαίσια τής αισθητικής. Είναι, βέβαια, αυτονόητο ότι οι υπαινιγμοί που παρασιτούν σε μία τέτοια προσέγγιση κρατούν πάντα ανοιχτή τήν επικοινωνία ανάμεσα στο λογοτεχνικό και στο πολιτικό.

Η σύλληψη του έγχειρήματος και, σε μεγάλο βαθμό, ή πραγμάτωσή του έγινε στους αντίποδες. Μακριά από τήν όμηρική γη του Σεφέρη. Ίσως ή απόσταση και ή μοναξιά να έχουν τό δικό τους μερίδιο στή φράση του κειμένου. Θά μπορούσε επίσης να υποστηρι-

χθεί ότι παρεπιδήμει και κάποιο προσωπικό στοίχημα με φαντασικές εκκρεμότητες του χρόνου. Ένα ωστόσο είναι σίγουρο: ή ολοκλήρωσή του απαίτησε τή χάρη και τό τίμημα τής επιστροφής.